

İÇİNDEKİLER

SERİ EDITÖRLERİNİN ÖN SÖZÜ	15
TÜRKİYE'DE BİLİM FELSEFESİ LİTERATÜRÜNDE YENİ BİR DÖNEMİN BAŞLANGICI: ÇAĞDAŞ BİLİM FELSEFESİ SERİSİ.....	15
ÖN SÖZ	21
GİRİŞ: FRANSIZ BİLİM FELSEFESİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ ALPER BİLGEHAN YARDIMCI.....	23
I. POZİTİVİZM VE İLK ELEŞTİRİLER	
AUGUSTE COMTE VE POZİTİVİST BİLİM ANLAYIŞI ALİ CAN TURAL	33
FELSEFE KÖKENLİ KURUCU BİR SOSYOLOG OLARAK DURKHEIM'DA SOSYALİN ONTOLOJİSİ VE EPİSTEMOLOJİSİ MUSTAFA GÜLTEKİN	73
ÉMILE MEYERSON'UN BİLİM FELSEFESİ: BİLİMİN KURAMSAL YAPISI VE POZİTİVİZM ELEŞTİRİSİ KARANİ KAĞAN BADEM.....	105
LÉON BRUNSCHVİCG'İN MİRASI: BİLİM VE İDEALİZM ZAFER AKDAĞ	135

II. KLASİK FRANSIZ BİLİM FELSEFESİ

HENRI POINCARÉ'İN BİLİM ANLAYIŞI VE BİLİM FELSEFESİNE KATKILARI ALPER BİLGEHAN YARDIMCI.....	181
MANTIK VE HÜMANİZMA EKSENİNDE LOUIS COUTURAT'NIN FELSEFESİ VE DİL EYLEMCİLİĞİ BAŞAK ARAY.....	207
PIERRE DUHEM'İN BİLİM TARİHİ VE FELSEFESİ: TEORİ, DENEY VE SINIFLANDIRMA KARANİ KAĞAN BADEM.....	235
ALEXANDRE KOYRÉ'NİN BİLİM ANLAYIŞI MEHMET ALİ SARI	289

III. TARİHSEL EPİSTEMOLOJİNİN YÜKSELİŞİ

GASTON BACHELARD VE BİLİMSEL ZİHNİN PSİKANALİZİ ŞÜKRÜ MERT ÜNAL.....	323
JEAN CAVAILLÈS: MATEMATİK FELSEFESİ, KAVRAMSAL DİYALEKTİK VE TARİHSEL ZORUNLULUK HAZARCAN İDİL TUFANTOZ	365
GEORGES CANGUILHEM VE YAŞAM BİLİMLERİ FELSEFESİ ŞÜKRÜ MERT ÜNAL.....	411
ÖNEMLİ KAVRAMLAR VE DÜŞÜNÜRLER LİSTESİ.....	443
KAVRAM DİZİNİ	445
SÖZLÜK	447

ÖN SÖZ

Bilim, insanlığın doğayı, toplumu ve kendisini anlama çabasının en etkili araçlarından biridir. Ancak bilim yalnızca deneyler, gözlemler ve teorilerden oluşan teknik bir faaliyet değildir. Bilimin nasıl işlediği, hangi yöntemlere dayandığı, bilimsel bilginin ne ölçüde güvenilir olduğu ve bilimsel teorilerin gerçeklikle nasıl ilişki kurduğu gibi sorular, bilimsel etkinliğin kendisi kadar önemli felsefi problemler ortaya çıkarmaktadır. Bu problemler etrafında şekillenen bilim felsefesi, modern düşüncenin en dinamik alanlarından biri hâline gelmiştir.

Bilim felsefesinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, Fransız düşünce geleneğinin bu alana yaptığı katkıların son derece önemli olduğu görülmektedir. Auguste Comte'un pozitivizmiyle başlayan, Henri Poincaré ve Pierre Duhem ile yeni bir boyut kazanan, Gaston Bachelard, Georges Canguilhem ve Alexandre Koyré ile derinleşen bu gelenek, bilimsel bilginin tarihsel, toplumsal ve kavramsal boyutlarını birlikte ele alan özgün bir yaklaşım geliştirmiştir. Daha sonraki dönemlerde Michel Foucault, Pierre Bourdieu, Bruno Latour ve Jean-Pierre Dupuy gibi düşünürler bu tartışmaları farklı yönlerle taşıyarak Fransız bilim felsefesinin etki alanını genişletmişlerdir.

Elinizdeki kitap, Fransız bilim felsefesinin yaklaşık iki yüzyıla yayılan gelişimini önemli temsilcileri üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kitapta yer alan bölümler, yalnızca belirli düşünürlerin görüşlerini tanıtmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda Fransız düşünce geleneği içerisinde

ortaya çıkan temel problemleri, kavramsal dönüşümleri ve bilim anlayışındaki değişimleri de ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu nedenle eser hem bilim felsefesi alanında çalışan araştırmacılara hem de konuya ilgi duyan lisans ve lisansüstü öğrencilerine hitap edecek şekilde hazırlanmıştır.

Bu kitabın ortaya çıkmasında emeği geçen tüm bölüm yazarlarına içtenlikle teşekkür ederiz. Kendi uzmanlık alanları doğrultusunda hazırladıkları çalışmalar sayesinde Fransız bilim felsefesinin farklı dönemlerini, kavramsal yönelimlerini ve temel tartışmalarını bir araya getiren kapsamlı bir eser ortaya çıkmıştır. Kitabın hazırlanma sürecinde görüş ve önerileriyle katkı sağlayanlara da teşekkür borçluyuz. Ayrıca bu çalışmanın yayımlanma sürecindeki destekleri, teşvikleri ve değerli katkıları için dizi editörleri Doç. Dr. Ömer Fatih Tekin ile Sercan Palavan'a içten teşekkürlerimizi sunarız. Bu çalışmanın, Türkçe bilim felsefesi literatürüne mütevazı bir katkı sunmasını ve Fransız düşünce geleneğine yönelik yeni araştırmalara ilham vermesini temenni ediyoruz.

Kitap Editörleri

Doç. Dr. Alper Bilgehan Yardımcı

Dr. Karani Kağan Badem

GİRİŞ

FRANSIZ BİLİM FELSEFESİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

ALPER BİLGEHAN YARDIMCI

Bilim felsefesi bilimsel bilginin doğasını, yöntemlerini, sınırlarını ve geçerlilik koşullarını inceleyen felsefe disiplini-
nidir. Bilimsel teorilerin nasıl oluşturulduğu, gözlem ile te-
ori arasındaki ilişkinin nasıl anlaşılması gerektiği, bilimsel
açıklamanın niteliği, bilimsel ilerlemenin yapısı ve bilimsel
bilginin gerçeklikle ilişkisi gibi sorular bu disiplinin temel
araştırma alanlarını oluşturmaktadır. Modern bilimlerin or-
taya çıkışıyla birlikte bu sorular felsefe ile bilim arasındaki
etkileşimin merkezine yerleşmiş, bilimsel etkinliğin doğasını
sorgulamak önemli bir entelektüel uğraş hâline gelmiştir.

Bilim felsefesinin gelişiminde Alman, İngiliz ve Avus-
turya gelenekleri kadar Fransız düşünce dünyasının da önemli
bir yeri bulunmaktadır. Bununla birlikte Fransız bilim felse-
fesi diğer ulusal geleneklerden belirli yönleriyle ayrılmakta-
dır. İngiliz geleneği çoğu zaman deneycilik ve bilimsel yön-
tem tartışmaları etrafında şekillenirken, Alman düşüncesi
Kantçı epistemoloji ve idealizmden güçlü biçimde etkilen-
miştir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında etkili olan mantık-
sal ampirizm ise bilimsel teorilerin mantıksal yapısına ve
doğrulama koşullarına odaklanmıştır. Fransız bilim felse-
fesi ise bilimsel bilginin tarihsel gelişimini, kavramsal dönü-
şümelerini ve bilimsel pratiğin somut işleyişini merkeze alan
daha geniş bir perspektif geliştirmiştir. Bu nedenle Fransız

düşünürler bilimsel bilginin mantıksal örgütlenmesini tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamlarından bağımsız değerlendirmemişlerdir.

Bu doğrultuda kitap, bilim felsefesi literatürümüzde çoğu zaman belirli kanonik figürler etrafında şekillenen dar okuma biçimlerine karşı Fransız bilim felsefesinin tarihsel ve kavramsal gelişimini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Antik Çağ'da Aristoteles ve Platon, Orta Çağ'da Roger Bacon, erken modern dönemde Francis Bacon ve René Descartes, Aydınlanma'da David Hume ve Immanuel Kant, on dokuzuncu yüzyılda John Stuart Mill, yirminci yüzyılda ise Karl Popper, Thomas Kuhn, Imre Lakatos ve Paul Feyerabend gibi düşünürler bilim felsefesi anlatılarında merkezi figürler olarak öne çıkmaktadır. Bu tür bir çerçeve, bilim üzerine düşünmenin yöntemsel ve kavramsal zenginliğini görünür kılsa da tarihsel ve coğrafi çeşitliliğini çoğu zaman sınırlı biçimde yansıtmaktadır. Oysa bilim felsefesi, birkaç büyük düşünürün kuramsal katkılarına indirgenemeyecek ölçüde geniş, farklı entelektüel geleneklerin, yöntemsel yaklaşımların ve epistemolojik tartışmaların kesişiminde gelişen çok katmanlı bir araştırma alanıdır. Fransız bilim felsefesi geleneği bilimsel bilginin oluşumu, dönüşümü ve tarihsel koşulluluğu üzerine geliştirdiği özgün perspektiflerle yerleşik bilim felsefesi anlatılarını genişleten önemli bir düşünsel zemin sunmaktadır. Bu nedenle Fransız bilim felsefesinin incelenmesi belirli düşünürlerin görüşlerini değerlendirme çabasının yanında bilim felsefesinin kapsamını genişleten alternatif kavramsal imkânları görünür kılma bakımından da önem taşımaktadır.

Fransız bilim felsefesinin kökleri Aydınlanma düşüncesine kadar uzanmaktadır. Özellikle Condorcet (1795), Diderot ve d'Alembert (1751-1772) gibi düşünürlerin bilimsel ilerleme fikrine verdikleri önem, sonraki kuşaklar üzerinde

belirleyici bir etki bırakmıştır. Ancak Fransız bilim felsefesinin sistematik bir gelenek hâline gelmesi genellikle Auguste Comte ile başlamaktadır. Comte (1975), modern bilimin başarılarını yalnızca belirli disiplinlere ait gelişmeler olarak değerlendirmemiş, bunların insan düşüncesinin genel evrimi içerisinde anlam kazandığını ileri sürmüştür. Üç hâl yasası ve pozitivizm anlayışı aracılığıyla bilimsel bilginin insanlığın ulaştığı en gelişmiş bilgi biçimi olduğunu savunmuştur. Bu yaklaşım bilimin toplumsal işlevine ve yönetsel üstünlüğüne duyulan güvenin felsefi ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Ne var ki on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru bilimsel gelişmeler pozitivizmin öngördüğünden daha karmaşık bir tablo ortaya çıkarmıştır. Matematikte Öklid-dışı geometrilerin geliştirilmesi, fizikte elektromanyetizma teorisinin yükselişi ve atom kuramına ilişkin tartışmalar bilimsel bilginin yalnızca gözlemlenebilir olguların bir toplamı olarak anlaşılamayacağını göstermiştir. Bu dönemde Émile Meyerson (1930), Léon Brunschvicg (1912), Henri Poincaré (1952) ve Pierre Duhem (1954) gibi düşünürler, bilimsel teorilerin yapısına ilişkin daha kapsamlı analizler geliştirmişlerdir. Özellikle Poincaré (1952) ve Duhem'in (1954) çalışmaları yirminci yüzyıl bilim felsefesinin birçok temel tartışmasının habercisi niteliğindedir.

Henri Poincaré (1952), bilimsel teorilerin temelinde yer alan bazı ilkelerin deneysel olguların doğrudan yansımaları olarak değerlendirilemeyeceğini, bunların araştırmayı mümkün kılan uzlaşımlar niteliği taşıdığını ileri sürmüştür. Geometri üzerine yaptığı çalışmalar, bilimsel teorilerin salt gözlem verilerinden elde edilemeyeceğini göstermiştir. Pierre Duhem (1954) ise fiziksel teorilerin birbirinden bağımsız önermelerden oluşmadığını, aksine birbirine bağlı varsayımlar bütünü şeklinde işlediğini savunarak deneysel

doğrulamanın karmaşık yapısına dikkat çekmiştir. Bu iki düşünürün çalışmaları daha sonra gözlemlerin kuram yüklülüğü, bütüncül ya da holistik doğrulama ve bilimsel realizm tartışmalarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında Fransız bilim felsefesi yeni bir yönelim kazanmıştır. Bu dönemde bilimsel bilgi, mantıksal çözümlemelerin ötesine geçilerek tarihsel gelişimi içerisinde ele alınmaya başlanmıştır. Alexandre Koyré'nin bilimsel devrimler üzerine yürüttüğü çalışmalar modern bilimin ortaya çıkışının deneysel keşiflerle açıklanamayacak kadar karmaşık bir süreç olduğunu göstermiştir. Koyré'ye (1957) göre bilim tarihinde yaşanan dönüşümler yeni gözlemlerin veya teknik başarıların ötesinde, evrene ilişkin temel kavramsal çerçevelerin yeniden kurulmasını ifade etmektedir. Bu nedenle bilimsel devrimleri anlayabilmek bilim insanlarının doğaya ve evrene ilişkin temel varsayımlarında meydana gelen değişimleri incelemeyi gerektirmektedir.

Benzer biçimde Gaston Bachelard, bilimsel bilginin doğrusal bir birikim süreci sonucunda oluşmadığını ileri sürmüştür. Ona (2002) göre bilim tarihi süreklilik kadar kopuşları da içermektedir. Bilimsel ilerleme çoğu zaman eski düşünme biçimlerinin terk edilmesini ve yeni kavramsal çerçevelerin geliştirilmesini gerektirir. Bachelard'ın epistemolojik kopuş kavramı daha sonraki bilim tarihi ve bilim felsefesi çalışmalarında önemli bir referans noktası hâline gelmiştir. Jean Cavaillès (1947) ve Georges Canguilhem (1991, 2008) de bu tarihsel epistemoloji geleneğini farklı alanlara taşıyarak matematik ve biyoloji gibi disiplinlerin kavramsal gelişimini incelemişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransız düşünce dünyasında yapısalcılık, Marksizm ve bilgi sosyolojisi etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemde bilimsel bilgi yalnızca doğruluk ve yöntem açısından değil, ideoloji, iktidar ve toplumsal